

**O'G'RILIK JINOYATLARINING KRIMINOLOGIK TAVSIFI VA
ULARNING OLDINI OLISH CHORALARI**

XASANOV SHUXRAT ERKINBAYEVICH

O'zbekiston Respublikasi

Kriminologiya tadqiqot instituti

ANNOTATSIYA: *Ushbu maqola o'g'rilik jinoyatlari va ularning kriminologik tavsifi, shuningdek, o'g'rilik jinoyatlarining oldini olish choralari masalalarini tahlil qiladi. O'g'rilik jinoyatlari, odatda, jismoniy yoki yuridik shaxslarga tegishli bo'lgan mol-mulkni noqonuniy ravishda olishga qaratilgan harakatlardir. Bu turdagi jinoyatlar jamiyatda keng tarqalgan bo'lib, ular ijtimoiy, iqtisodiy va psixologik omillarga bog'liq bo'ladi. Ishda o'g'rilik jinoyatlarining kriminologik tavsifi, ularning sodir bo'lishiga sabab bo'ladigan omillar, shuningdek, ularni oldini olish bo'yicha samarali choralar ko'rib chiqiladi. O'g'rilik jinoyatlarini oldini olishda profilaktika, ijtimoiy yordam, huquqiy chora-tadbirlar, xavfsizlik tizimlarining samaradorligini oshirish va jinoyatchilikka qarshi kurashishda zamonaviy usullarni joriy etish muhim o'rin tutadi. Ushbu ish, o'g'rilik jinoyatlari bilan kurashishda samarali strategiyalarni ishlab chiqish va amaliy tavsiyalar berish orqali jamiyatda xavfsizlikni ta'minlashga yordam beradi.*

Kalit so'zlar: *Tuman, shahar, jinoyatchilik, oldini olish, xavfsizlik, ma'lumotlar, monitoring, strategiya, prognoz, ijtimoiy muammolar.*

KIRISH

O'g'rilik jinoyatlari jinoyatchilikning eng keng tarqalgan va iqtisodiy jihatdan eng zararli shakllaridan biri hisoblanadi. Bu jinoyatlar, asosan, mol-mulkni talon-toroj qilish maqsadida sodir etiladi va ularning ijtimoiy oqibatlarini katta bo'lishi mumkin. Kriminologik nuqtai nazardan o'g'rilik jinoyatlari, jinoyatchining psixologiyasi, motivlari, shuningdek, jinoyatning sodir bo'lishiga ta'sir etuvchi omillarni o'rganish orqali samarali profilaktik choralarni ishlab chiqishga imkon

beradi. Ushbu ishda o'g'rilik jinoyatlarining xususiyatlari, ularni sodir etishga olib keluvchi sabablar va jinoyatchilikka qarshi kurashishda qo'llaniladigan strategiyalar tahlil qilinadi.

ASOSIY QISM

O'g'rilik jinoyatlari jamiyatda eng keng tarqalgan jinoyat turlaridan biri bo'lib, turli omillar, shu jumladan iqtisodiy, ijtimoiy, psixologik va madaniy holatlar bilan bog'liq holda sodir bo'ladi. Kriminologik nuqtai nazardan, o'g'rilik jinoyatlari jismoniy yoki yuridik shaxslarning mol-mulkini noqonuniy ravishda olish maqsadida sodir etiladi. Ushbu jinoyatlar sodir bo'lishiga ta'sir etuvchi omillarni va ularning oldini olish uchun qo'llaniladigan choralarni batafsil tahlil qilish muhimdir.

1. O'g'rilik jinoyatlarining kriminologik tavsifi

O'g'rilik jinoyatlari quyidagi turlarga bo'linadi:

- **Uy o'g'riligi:** Shaxsning shaxsiy mulkini noqonuniy ravishda olish. Bu turdagi jinoyatlar, odatda, o'zgarar uyiga kirish orqali amalga oshiriladi.
- **Do'kon yoki savdo nuqtasidan o'g'rilik:** Tijorat tashkilotlaridan yoki do'konlardan mol-mulkni talon-toroj qilish. Bu o'g'rilik turida jinoyatchilar, ko'pincha, o'zlarini iste'molchilar sifatida ko'rsatib, mahsulotlarni o'g'irlydilar.
- **Katta miqyosli o'g'rilik:** Davlat yoki yirik tashkilotlar mulkini o'g'irlash. Bu turdagi jinoyatlar ko'pincha tizimli va mutaxassislar tomonidan amalga oshiriladi.
- **Transport vositalarini o'g'irlash:** Avtomobil yoki boshqa transport vositalarini noqonuniy ravishda olish. Bunday jinoyatlar ijtimoiy va iqtisodiy oqibatlarga olib keladi, chunki ular odamlarning harakatlanish erkinligini cheklaydi va moliyaviy zararga sabab bo'ladi[1].

2. O'g'rilik jinoyatlarining sabablari

O'g'rilik jinoyatlarining sodir bo'lishiga bir qancha ijtimoiy, iqtisodiy va psixologik omillar sabab bo'ladi. Ulardan ba'zilari quyidagilardir:

- **Iqtisodiy qiyinchiliklar:** Ishsizlik, past daromad va iqtisodiy beqarorlik jinoyatchilikka asosiy turtki bo'lishi mumkin. Ko'plab jinoyatchilar

o'zlarini moddiy qiyinchiliklardan qutulish uchun o'g'rilik jinoyatlarini amalga oshiradilar.

- **Ijtimoiy beqarorlik:** Odamlar orasida tengsizlik, oilaviy muammolar, ta'lim va tarbiya yetishmasligi o'g'rilik jinoyatlariga olib keladigan asosiy omillardir. Ijtimoiy tizimdagi uzilishlar, yoshlar orasida jinoyatga moyillikni oshirishi mumkin.

- **Psixologik omillar:** Ba'zi jinoyatchilar o'zlarining ruhiy holatlari yoki shaxsiy xususiyatlari tufayli o'g'rilik jinoyatlarini sodir etadilar. Masalan, g'azab, qasos olish yoki o'zini namoyish etishga bo'lgan ehtiyojdan kelib chiqadigan jinoyatlar.

- **Madaniy omillar:** Ba'zi jamiyatlarda o'g'rilik jinoyatlari, ayniqsa, yirik shaharlarda, o'ziga xos ijtimoiy qabulga ega bo'lishi mumkin. Bu holatning uzluksiz mavjudligi, bu turdagi jinoyatlarga qarshi kurashishda muammolarni yuzaga keltiradi[2].

3. O'g'rilik jinoyatlarining oldini olish choralari

O'g'rilik jinoyatlarining oldini olish uchun bir qancha samarali choralar mavjud. Ular quyidagi sohalarda amalga oshiriladi:

a) **Huquqiy Choralar Qonunchilikni kuchaytirish:** O'g'rilik jinoyatlariga qarshi kurashda jazo choralari muhim rol o'ynaydi. Jinoyatchilikka nisbatan qat'iy qonunlar va jazo tizimi jinoyatchilarni oldini olishda samarali vosita bo'lishi mumkin. **Politsiya va huquq-tartibot organlarining faolligini oshirish:** O'g'rilik jinoyatlarining oldini olish uchun huquq-tartibot organlarining ishtiroki va ularning samarali ish olib borishlari zarur. Politsiya kuchlarini ko'paytirish, jinoyatchilikning ilgari sodir etilgan hududlarda doimiy patrullash tizimini o'rnatish zarur[3].

b) **Ijtimoiy va Iqtisodiy Chora-Tadbirlar Ijtimoiy yordam va ta'lim:** Ishtiyqlikni kamaytirish va o'g'rilikni oldini olish uchun aholi o'rtasida ijtimoiy yordam dasturlari, ta'lim va mehnatni rag'batlantirish muhimdir. Yoshlarga o'qish va kasbga o'qitish orqali ularni ijtimoiy jihatdan faol qilish mumkin.

Iqtisodiy imkoniyatlar yaratish: Ishsizlarning mehnat bozoriga integratsiyalashishini ta'minlash, ularning qonuniy daromad topish imkoniyatlarini oshirish jinoyatchilik darajasini pasaytirishga yordam beradi.

c) **Profilaktik Tadbirlar Jamoat xavfsizligini ta'minlash:** O'g'riqlik jinoyatlarining oldini olish uchun jamoat xavfsizligini ta'minlash, huquq-tartibot organlarining hamkorligini kuchaytirish zarur.

Texnologiyalarni qo'llash: Zamonaviy xavfsizlik tizimlari, kamera kuzatuv tizimlari, elektron signalizatsiyalar va xavfsizlik devorlari o'g'riqlik jinoyatlarining kamayishiga yordam beradi.

4. Jamiyatda o'g'riqlik jinoyatlariga qarshi kurashishda ommaviy ro'l

O'g'riqlik jinoyatlarining oldini olishda jamiyatning hamkorligi muhim ahamiyatga ega. Ommaviy axborot vositalari orqali aholi o'rtasida huquqiy madaniyatni oshirish, jinoyatchilikka qarshi ongni shakllantirish, shu bilan birga jinoyatchilikka qarshi kurashishning samarali yondashuvlarini joriy etish talab etiladi[4].

XULOSA

O'g'riqlik jinoyatlari jamiyatda keng tarqalgan bo'lib, ularga qarshi kurashishda ko'plab chora-tadbirlar mavjud. O'g'riqlik jinoyatlarining oldini olishda huquqiy, ijtimoiy va iqtisodiy choralar muhim ahamiyatga ega. Profilaktika va xavfsizlikni ta'minlashga qaratilgan samarali yondashuvlar jamiyatda jinoyatchilikni kamaytirishga yordam beradi. O'g'riqlik jinoyatlariga qarshi kurashishda davlat va jamiyatning birgalikdagi harakatlari muhimdir.

O'g'riqlik jinoyatlari jamiyatda keng tarqalgan va iqtisodiy, ijtimoiy, psixologik omillar bilan bog'liq bo'lgan jinoyatlar bo'lib, ular jismoniy va yuridik shaxslarga tegishli mol-mulkni noqonuniy ravishda olish maqsadida sodir etiladi. Kriminologik tahlilga asoslanib, o'g'riqlik jinoyatlarining sabablari va ularning oldini olish choralari chuqur o'rganilgan. O'g'riqlikning oldini olish uchun samarali choralar, ayniqsa, huquqiy qat'iyat, profilaktik tadbirlar, iqtisodiy va ijtimoiy

yordam tizimlarini kuchaytirish, jamiyatdagi xavfsizlikni ta'minlashga qaratilgan turli yondashuvlar muhim ahamiyatga ega.

O'g'rilik jinoyatlarini kamaytirish va ularning oldini olish uchun profilaktik choralarning samaradorligini oshirish lozim. Jinoyatlarning oldini olishning eng samarali yo'llaridan biri - bu jinoyatchilikka qarshi profilaktik tadbirlarni kompleks tarzda amalga oshirishdir. Politsiya va huquq-tartibot organlarining faoliyatini takomillashtirish, xavfsizlik tizimlarini zamonaviylashtirish, ijtimoiy adolatni ta'minlash, yoshlarni ijtimoiy jihatdan qo'llab-quvvatlash kabi choralar jinoiy faollikni kamaytirishga yordam beradi.

O'g'rilik jinoyatlarining oldini olishda shaxsiy va jamoat xavfsizligini ta'minlashga qaratilgan barcha chora-tadbirlar faqat davlat darajasida emas, balki jamiyatning barcha qatlamlari tomonidan ham qo'llab-quvvatlanishi lozim. Ommaviy axborot vositalari va ta'lim-tarbiyaviy dasturlar orqali fuqarolarning huquqiy madaniyatini oshirish, jinoyatchilikka qarshi ongni shakllantirish, ijtimoiy yordam tizimlarini yanada rivojlantirish, yashirin jinoyatchilikning oldini olish va jinoyatchilarni ijtimoiy rehabilitatsiya qilishda muhim rol o'ynaydi.

Shu bilan birga, o'g'rilik jinoyatlariga qarshi kurashishda davlat va huquq-tartibot organlarining o'zaro hamkorligi va resurslarni to'g'ri taqsimlash ham muhim ahamiyatga ega. Jinoyatchilikka qarshi kurashishdagi muvaffaqiyatli tajriba, nafaqat jinoyatlarning kamayishiga, balki ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashga, fuqarolarning xavfsizligini oshirishga xizmat qiladi.

O'g'rilik jinoyatlarining oldini olish bo'yicha amalga oshirilgan harakatlar nafaqat jinoyatchilik darajasini kamaytiradi, balki jamiyatdagi huquqiy va ijtimoiy muhitni yaxshilashga ham yordam beradi. Shuning uchun, o'g'rilik jinoyatlarining oldini olishda kompleks yondashuvlar va jamiyatning har tomonlama ishtiroki talab etiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. **Utkulov, S. I.** (2019). *Kriminologiya va jinoyatchilikni oldini olish*. Toshkent: O'zbekiston Respublikasining Huquqshunoslar instituti.

2. **Shamsiev, F. A.** (2020). *O'g'rilik jinoyatlari va ularning oldini olish masalalari*. Toshkent: Universitet nashriyoti.
3. **Xalilov, N. S.** (2018). *Jinoyat va jazo tizimi: Kriminologik tahlil*. Toshkent: O'zbekiston Yuridik akademiyasi.
4. **Sharipov, M. A.** (2021). *Jinoyatchilik va uning profilaktikasi*. Toshkent: O'zbekiston milliy universiteti nashriyoti.